

BEVEZETÉS

Csak könnyebb hurokat pendített meg, a nehezebb rész még hátra van s e munka célja az, hogy a *pondus diei et aestus*-t¹⁵ olyan valaki vállalja, aki egész életet ráteveszi e műre. En Ariadne fonalát akartam kezébe adni annak, aki a bánsági áhítat szálaikat majd felgöngyölti, a történelmi hézagokat, a katolikus áhítat rétegeit és motívumait feltárja, hogy a bánsági áhítaton át megismerhessük népünknek és a katolicizmusnak naponkint megújuló arculatát e tájon.

Egy ilyen munkának a megírása sok előmunkálatot, monográfiákat, történelmi szintéziseket igényel, s mondhatjuk, hogy e téren szorgalmas és tudós elődeink (Ortvay Tivadar,¹⁶ Szentkláray Jenő,¹⁷ Milleker Bódog,¹⁸ Pesthy Frigyes,¹⁹

15 „qui portavimus pondus diei et aestus” kik a nap terhét és hőségét viseltük (Vulgata) Mt 20, 12

16 Ortvay Tivadar (1875-ig *Orthmayr Tivadar*, Németcsiklova, 1843. november 19. – Budapest, 1916. július 8.) történész, régész, földrajztudós, pedagógus, római katolikus pap, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. Munkássága jelentős a Kárpát-medence történeti vizrajza, Magyarország egyházi földrajza, valamint Pozsony és Temes vármegyék helytörténeti leírása terén.

17 Szentkláray Jenő, történettudós, szül. Aracson/Törökbecsén (Torontál m.), elhunyt Temesvárott 1925. október 12. 1866-ban pappá szentelték, Nagy-Kikindán tanár és népiskolai igazgató, 1869. temesvári gimnáziumi tanár. 1882 június 1. magyar tudományos akadémiai levelező tag. 1883. Magyarország legújabb történetének magántanára lett a budapesti egyetemen. 1885. a belgrádi szerb tudós társaság tiszteletbeli tagja stb. Későbbi dolgozatai jobbra a magyar történettel, különösen Dél-Magyarország történetével foglalkoznak.

18 Milleker Bódog községi néptanító, szül. 1858. jan. 14. Verseczen (Temes m.); iskoláit szülőhelyén és Szegeden végezte s itt szerzett 1877-ben tanítói oklevelet. 1876-77-ben egy szegedi iskolánál mint póttanítót alkalmazták. 1878-89-ig Fehértemplomban tanítóskodott, 1888 óta pedig Verseczen van alkalmazva mint községi néptanító. 1877-ben kezdett rendszeresen helytörténeti és régészeti kutatásokkal foglalkozni. 1879-ben Fehértemplomban megismerkedett Böhm Lenárddal, kinek könyvtárát használta. 1880-82-ig Torma Károlyt kísérte délvidéki kirándulásaiban. 1880-83-ig a fehértemplomi városi múzeum kezelője is volt. 1883-ban szülővárosában rendezte a városi levéltárt. 1888-ban rábízta a Verseczen újonnan alapított községi tanintézetek könyvtárának kezelését, mely alatta nyilvános jellegűvé vált és 12000 kötetre szaporodott. 1889-1891-ig a dél-magyarországi tanítóegylet verseci fiókegyletének főnöke volt. 1894-ben az akkor keletkezett városi múzeum őre lett, mely idő alatt 14000, főleg praehistorikus tárgyat gyűjtött, és összeállította a délvidéki régiségi leletek repertóriumát. Milleker 1915.

19 Pest(hy) Frigyes (1823-1889) szabadságharcos, történész, akadémikus., 1866: A perdöntő bajvívások története Magyarországon (ekkor az akadémia levelező tagja), 1877: Brankovics György rácz despota birtokviszonyai Magyarországon és a rácz despota cím., 1877: Szörény megyei családok, 1878: A helynevek és a történelem, 1880: Az eltűnt (sic!) régi vármegyék., 1882: A magyarországi várispánságok története: különösen a XIII. században., 1888: Magyarország helynevei történeti, földrajzi és nyelvészeti tekintetben., én: Heves vármegye helynévtára, Borsod vármegye leírása 1864-ben, A Káli-medence helynevei (1864), Pesty Frigyes kéziratosa helynévtára, amelyet később tucatnyi helytörténész használt fel és adta ki vonatkozó részeit. ... Ortvay Tivadar: Temes vármegye és Temesvár város története a legrégebb időkől a jelenkorig I-IV. (1896-1914) IV. kötet: Oklevelek Temesvármegye és Temesvár történetéhez. Másolta és gyűjtötte: Pesty Frigyes (hagyatékából) ... MTA: Értekezések a Történelmi Tudományok Köréből. (1867-(89?)) Szerk. Pesty Frigyes

Borovszky Samu,²⁰ Juhász Kálmán,²¹ Schiff Béla,²² Hans Hagel,²³ Michael Lehmann²⁴) sokat tettek.

Tanulmányom olyan problémákat vet fel, amelyekben ők nagy segítségemre lehetnek volna, de sajnos az „egy a szükséges” (Lk 10,40) kérdését éppen csak, hogy érintették: archeológiai, történelmi, jogi kérdéseket tárgyalnak, amelyeknek nagy hasznát vettem, de problémakörömben töretlen utakon kellett járnom, jóllehet, hogy e kérdésnek különös adottságai vannak e tájon.

A bánsági egyházi időszaki lapok (*Havi Közlöny, Sontagsblatt*), amelyekből méríthettem volna, csak általános hitéleti, hittudományi és egyházjogi kérdéseket tárgyaltak, s a bánsági áhítattal kevesebbet foglalkoztak.

A II. vatikáni zsinat ökumenikus szellemében elsősorban az áhítat egyetemes jellegére fordítottam a figyelmemet, de ahol alkalom kínálkozott – ugyancsak a vatikáni zsinat szellemében – a katolikus áhítat népi sajátosságaira is rámutattam.

Ha vázlatos írással az isteni kegyelem indításait a legcsekélyebb mértékben is szolgálhattam, és az olvasót elvezethettem a bánsági áhítat természetfeletti világának kapujáig, munkám nem volt hiábavaló, s fáradozásaimra Isten áldását remélem.

20 Borovszky Samu (1860-1912) történész akadémikus. 1883: A dákok: ethnográfiai tanulmány., 1894: a hunn-magyar rokonságról (In: Ethnographia: A Magyar Néprajzi Társaság folyóirata 5. 1894:2. 96-102.o.) 1894: A honfoglalás története: a művelt közönség számára, 1896-97: Csanád vármegye története két kötetben, 1900: A nagylaki uradalom története: székfoglaló értekezés., 1901: Egy alajbég telepítései: adatok az Alföld XVII. századi történetéhez., 1903: Az időrendbe szedett váradi tüzesvaspróba-lajstrom az 1550-iki kiadás hű másával együtt (Váradi regestrum szövegkiadása Karácsonyi Jánossal), 1909: Borsod vármegye története: a legrégibb időktől a jelenkorig., 1908: Szendrő vára., 1911: Nógrád vármegye., é.n.: Temes vármegye., Szatmár vármegye, Torontál vármegye, Bars vármegye, Bács-Bodrog vármegye, Vas vármegye, Esztergom, Győr vármegye, Heves vármegye (a sorozat szerkesztőségének vezetője!), ... (*Magyarország vármegyéi és városai*, Budapest: Országos Monografia Társaság: Magyarország monográfiája: a Magyar Korona országai történetének, földrajzi, képzőművészeti, néprajzi, hadügyi és természeti viszonyainak, közmívelődésének és közigazgatási állapotának enciklopédiája. Szerk. Borovszky Samu))

21 Juhász Kálmán római katolikus pap, történész, a szegedi hittudományi főiskola tanára, a Csanádi Egyházmegye legnagyobb történetírója (1892, Alibunár -1966, Szeged) 1915-ben végzett a bécsi Pazmaneumban, 1916-18 tábori lelkész, a keleti fronton elnyerte a Károly-csapatkeresztet is, az I. világháború után Pesten kórházlelkész, később a romániai Szentpéter, majd magyarországi Kübekháza plébánosa, 1953-tól főállású főiskolai tanár Szegeden. Munkái: 1918: *A licentiátusok joga és kötelezettségei.*, 1921: *A licentiatusi intézmény Magyarországon.*, 1926: *Hajdani monostorok a csanádi egyházmegyében*, 1927: *Die Stifte der Tschanader Diözese im Mittelalter: ein Beitrag zur Frühgeschichte und Kulturgeschichte des Banats.*, 1930-1948: *A Csanádi egyházmegye története 1-8.*, 1938: *Das Tschanad-Temesverer Bistum während der Türkenherrschaft (1552-1699)*, 1942: *A Gellért-legenda*, 1942: *Remetei Kőszeghy László csanádi püspök.*, 1942: *Gróf Pálffy Ferdinánd csanádi, majd egri püspök (1620-1680)*, 1944: *A 100 éves Kübekháza: 1844-1944.*, 1946: *Szent-Gellért.*, 1946: *János király olasz diplomatái.*, 1960: *Az aradi hiteleshely vezetői.*, 1962: *Egy dél-alföldi hiteleshely kiadványai: aradi regesták.*, 1962: *Klöster in der Diözese Tschanad-Temesvar in Mittelalter (1030-1552)*, 2000: *A szeged-palánki plébánia története 1199-1895.*

22 Schiff Béla (Temesvár, 1897 – Temesvár 1950) temesvári magyar újságíró, helytörténész. *A Temesvári Újság, Die Zeit, A Hét, Ifjúság, Schwäbische Volkspresse, Temeswarer Zeitung, Bánáti Hírlap, Temesvári Hírlap* szerkesztője, és több erdélyi újságnak volt a bánsági tudósítója. Az 1930-as években az erdélyi Pázmány Péter Társaság tagja. A második világháború éveiben a Magyar Népközösség bánsági szervezetének hivatalnokja volt; rendezte és katalogizálta a temesvári Magyar Ház könyvtárát. 1944-ben a Targu Jiu-i internálótábor 44. sz. barakkjának foglya, ahol közreműködött a *Rab Szocialista* egypéldányos lap létrehozásában.

23 Hagel, Hans: *Die Banater Schwaben: Gesammelte Arbeiten zur Volkskunde und Mundartforschung.* (Veröffentlichungen des Südostdeutschen Kulturwerkes: Reihe B.: Wissenschaftliche Arbeiten 21.) München, 1967.

24 *Das deutschsprachige katholische Schrifttum Altungars und der Nachfolgestaaten 1700-1950.* (Studia Hungarica 9.) Mainz, 1975.